

Kulttuuriympäristöpalvelut

Ohje

Kulttuuriperinnön
huomioiminen virta-
vesien, kosteikkojen
ja ranta-alueiden
hankkeissa

Museovirasto

Sisällys

- 1 Johdanto**
- 2 Taustaa**
- 3 Virtavesi-, kosteikko- ja ranta- alueiden kulttuuriperintö**
- 4 Virtavesi-, kosteikko- ja ranta- alueiden kulttuuriperinnön inventointi- ja tutkimustilanne**
- 5 Käytettävissä olevat tiedot**
- 6 Kulttuuriympäristön huomioiminen hankkeissa**
- 7 Selvityksen/inventoinnin tilaaminen**
- 8 Museoviraston ja maakuntamuseoiden rooli**

museovirasto.fi

Päivi Kankkunen, Timo Kantonen, Juha Maaperä,
Maija Matikka, Sallamaria Tikkanen

Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut -osasto, 2018

Kannen kuva: Hintikan myllyalueen jokivartta Hirvensalmella.
Kuva: Sallamaria Tikkanen, Museovirasto.

1

Johdanto

Tämä Museoviraston ohje on tarkoitettu virtavesien, kosteikkojen ja ranta-alueiden kunnostus- ja rakennushankkeiden suunnittelijoille ja toteuttajille sekä hankkeiden parissa työskenteleville viranomaisille. Ohje voi olla hyödyllinen myös maastossa inventointeja, tarkastuksia ja dokumentointia tekeville arkeologeille ja muille tahoille, jotka ovat kiinnostuneita vesiin liittyvästä kulttuuriperinnöstä. Ohjeella Museovirasto pyrkii selkeyttämään ja kehittämään kulttuuriperinnön huomioimista erilaisissa vesiin liittyvissä hankkeissa.

Kuva: Salon Latokartanonkosken mylly
(Muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000001613).
Kuva: Maija Matikka, Museovirasto.

2

Taustaa

Viime vuosien ajankohtaisia vesistö- ja merialueiden teemoja ovat olleet virtavesien kalataloudelliset kunnostukset, noususteiden poistot, valuma-alueiden vesistökunnostukset, Ramsar- kosteikkojen suojelu, meren- ja vesienhoito, pienvesien ja tulvariskien hallinta sekä merialuesuunnittelu. Ajankohtaisuuteen ovat vaikuttaneet erityisesti vesiputedirektiivi sekä muut vesistö- ja merialueisiin liittyvät säännökset, strategiat, suunnitelmat, toimintaohjelmat, rahoitusmuodot ja hankkeet, kuten Freshabit Life IP- hanke. Myös Museovirasto on osallistunut teemoista käytyihin keskusteluihin.

Kuva: Kotkan Korkeakoski. Thesleff A.A. (HK19410320:2).
Kuva: Museovirasto.

Kuva: Liperin Komeron Siikakosken kivisilta (Muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000021223).
Kuva: Päivi Kankkunen, Museovirasto.

Ihminen on aina toiminut veden äärellä. Merien, sisävesien ja virtavesien rantojen käyttö, rakentaminen ja muut toimenpiteet ovat luoneet monipuolista kulttuuriperintöä (rakennettu ympäristö, erilaiset rakenteet, muinaisjäännökset, muut kulttuuriperintökohteet, irtoesineet ja kulttuurimaisema).

Uudet käyttömuodot, muokkaukset ja kunnostukset ovat vuorostaan muuttaneet tai hävittäneet aikaisemmin luotua. Taustalla ovat vaikuttaneet eri aikakausien keskeiset yhteiskunta- ja taloushistorialliset prosessit ja ilmiöt.

Kuva: Raaseporin Kiskonjoen Hålldamin vuonna 1826 rakennettu sulkukanava (Muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000030273). Kuva: Maija Matikka, Museovirasto.

Museovirasto pitää vesistö- ja merialueiden ympäristöhankkeita tarpeellisina vesien hyvän ekologisen tilan saavuttamiseksi sekä kalatalouden kestävyuden turvaamiseksi. Samalla kuitenkin paineet kulttuuriperintöä kohtaan ovat kasvaneet. Kalatalous- ja vesistökuunnostusten suunnittelussa on keskitytty vahvasti maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen. Vaikutukset rakennusperintöön, arkeologiseen kulttuuriperintöön ja kulttuurimaisemaan ovat jääneet vähemmälle huomiolle taikka huomioimatta. Monin paikoin kulttuurikohteet – esimerkiksi vanhat padot – on nähty vain ympäristöongelmana. Vesien kulttuuriperintö ei näytä sisältyvän mukaan myöskään valtioneuvoston vaelluskalat- kärkihankkeeseen, vaikka tavoitteena on kokonaisvaltaisuus ja eri osapuolten intressien yhteensovittaminen.

Kulttuuriympäristöön kohdistuvien vaikutusten sivuuttaminen hankesuunnittelussa aiheuttaa luonnon kauneuden, ympäristön viihtyisyyden ja kulttuuriarvojen selvää vähenemistä. Tähän on kiinnitetty huomiota myös muualla Euroopassa. Esimerkiksi Ruotsin, Tanskan, Saksan, Viron ja eräiden muiden Euroopan Unionin jäsenvaltioiden kulttuuriperintöviranomaiset ovat tehneet havaintoja kulttuuriperinnön tuhoutumisesta vesistökuunnostusten yhteydessä. Useat eurooppalaiset kulttuuriperintöviranomaiset ovat olleet yhteydessä komissioon vesipuitedirektiivin vaikutuksista kulttuuriympäristöön. Komission mukaan vesipuitedirektiivi mahdollistaa myös kulttuuriperinnön huomioinnin vesistökuunnostusten yhteydessä.

Kulttuuriympäristön vaalimiselle huolestuttavan tilanteen muuttamiseksi tulee ympäristöhankkeisissa selvittää hankkeen vaikutukset luontoarvojen ohella myös kulttuuriperintöarvoihin. Tämän edellytyksenä on riittävä ja oikea-aikainen yhteistyö kulttuuriperintöalan asiantuntijoiden ja museoviranomaisten kanssa sekä hankerahan varaaminen myös kulttuuriympäristöselvityksiin. Myös sosiaaliset vaikutukset tulisi huomioida.

Yleensä luonto- ja kulttuuriperintöarvot ovat yhteydessä toisiinsa. Ympäristön hyvä tila edistää myös kulttuuriperinnön matkailu- ja virkistysarvoista nauttimista sekä kulttuuriperintökohteiden tutkimista ja säilymistä. Museoviraston kokemuksen mukaan ympäristöhankkeet voidaan yhteistyöllä toteuttaa luonto- ja kulttuuriarvot yhdistävillä tavoilla. Lähes aina on löydettävissä yhteinen ratkaisu uusien elementtien tai muutosten sovittamiseen kuhunkin historialliseen ympäristöön.

3

Virtavesi-, kosteikko- ja ranta- alueiden kulttuuriperintö

Virtavedet, kosteikot ja ranta-alueet ovat tarjonneet mahdollisuuksia asutuksen leviämiseen, nautinta-alueiden hyödyntämiselle, elinkeinoille, vesivoimantuotannolle, teolliselle toiminnalle ja kaupankäynnille. Jo kivi-kaudella virtavesien niskat, jokisuut, suvannot sekä koskien rannat olivat suosittuja kalastus- ja asuinpaikkoja. Jokisuita käytettiin myös kauppa- ja satamapaikkoina.

Kuva: Kuusamon Likalahti (muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000006063). Rantaviivalla kvartsi-iskoksia ja kivesineen katkelma. Kuva: Päivi Kankkunen, Museovirasto.

Kosket tarjosivat jo keskiajalla voimalähteen elinkeino- ja teollisuustoiminnalle ja niihin rakennettiin myllyjä, sahoja, voimalaitoksia, patoja ja kanavia.

Kuva: Vaalan Hakasuon myllyn rakenteita.
Kuva: Museovirasto.

Kuva: Kuhmon Vuonteenkosken myllyn myllynkivet. Kuva: Marja-Leena Ikkala, Museovirasto.

1700-luvulta alkanut ja 1800 - 1900-luvuilla kiihtynyt teollistuminen lisäsi entisestään vesi- ja ranta-alueiden käyttöä. Viime vuosisata toi mukaan myös modernit voimalaitosympäristöt sekä luonnonsuojelulliset tavoitteet ja kunnostukset. Ihmisen vilkkaan toiminnan seurauksena vesien rannat ovat muodostuneet rikkaiksi kulttuuriympäristöiksi, joihin myös luontoarvot kiinteästi liittyvät.

Kuva: Vaalan Nuojuan voimalaitos.
Kuva: Päivi Kankkunen, Museovirasto.

Kuva: Raaseporin Peltokosken voimala Mustionjoessa. Kuva: Maija Matikka, Museovirasto.

Vesiä ja niiden rantoja on käytetty ja parannettu liikennettä ja kuljetuksia varten. Vesialueilta löytyy hylkyjä ja niiden osia. Rannoille ja niiden läheisyyteen on syntynyt polkuja ja historiallisia teitä. Rantapenkereille on rakennettu siltoja, laitureita, lossipaikkoja, uittorakenteita ja veneiden vetoteitä. Koskien kallioihin on hakattu kuvioita, numeroita ja kirjoituksia. Vesialueita on ruopattu ja muokattu veneiden turvallisen kulun varmistamiseksi.

Kuva: Rautalammen Konnekoski. Konnekoski on ollut tärkeä kirkkovene-reitti. Kuvassa vasemmalla aluetta (muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000032298), johon on raivattu 1700- luvun vene-reittikartan mukaan kosken ohittava väylä. Myöhemmin paikalla on ollut ilmeisesti myllyn ränni. Aluetta on käytetty ja muokattu myös uittaa varten. Kuva: Tytti Räikkönen-Partanen, Kuopion kulttuuri-historiallinen museo.

Tärkeää on ollut myös vapaan kulkuväylän, "kuninkaan väylän" turvaaminen sekä veneiden ohjaimista helpottaneiden nimettyjen merkkikivien säilyttäminen. Erilaisiin kohteisiin - esimerkiksi luonnonkiviin - liittyy myös aineettomia arvoja kuten tarinoita ja muita merkityksiä.

Kuva: Kotkan Langinkoski:
keisari Aleksanteri III:n kalastuskivi.
Kuva: Silja Korkeakoski, Museovirasto.

Kuva: Liperin Komperon Siikakosken puuston alle jääneitä vanhoja uittorakenteita.
Kuva: Päivi Kankkunen, Museovirasto.

Kosket ovat olleet myös nähtävyyks- ja matkailukohteita. Jokivarret ovat usein laajempina kokonaisuuksina valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY 2009) sekä valtakunnallisesti merkittäviä maisema-alueita tai ne omaavat maisemina ja rakennettuina alueina paikallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä piirteitä.

Kuva: Imatrankoski vuonna 1897. (HK19520905:24). Museovirasto.

Myös kosteikot ja suot kertovat ihmisen toiminnasta. Niistä on löytynyt muun muassa veneitä, ruuhia, suksia, pienesineitä sekä kiinteitä rakenteita kuten pyyntilaitteita.

Kuva: Paikalla on nähtävissä edelleen Haapajärven Lamminojan kivikautinen kalastusrakenne (Muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000018519), joka löytyi turvemaan ojituksessa vuonna 2008. Kuva: Satu Koivisto, Helsingin yliopisto.

Kuva: Matkalaisia pitkospuilla Vaattojärven taipaleella 1920-luvun lopulla.
Kuva: Ilmari Manninen, Museovirasto. (KK1556:152)

Soilla ja niityillä on runsaasti myöhempään ihmistoimintaan kuten asutukseen, eränkäyntiin, tervanpolttoon ja niittytalouteen liittyvää kulttuuriperintöä. Kosteikkojen paksut turve-, lieju- ja tulvasedimentit sekä vesien pohjaliejut tarjoavat poikkeuksellisen hyvät säilymisolosuhteet orgaaniselle materiaalille, jota Suomen hapan maaperä ei muuten säilytä.

Kuva: Heinätekijöitä
Hautajärven kylältä vuonna 1926.
Kuva: Ahti Rytönen, Museovirasto
(KK1420:62)

Vesialueiden kulttuuriperintökohteita on tuhoutunut muun muassa jokien perkaamisissa kulkua, uittoa, vesivoiman tuottamista, maankuivatusta ja tulvasuojelua varten sekä myöhemmissä velvoitekunnostuksissa, ennallistamisissa ja ympäristökunnostuksissa. Lisäksi luonnonolosuhteet kuten jokien ja koskien virtaukset, tulvat ja talvien jääolosuhteet ovat hajottaneet, huuhtoneet ja kuljettaneet pois jokivarsien kiinteitä ja tilapäisiä rakenteita ja rakennuksia.

Kuva: Rautalampi, Konnekoski. Muistitiedon mukaan paikalla on sijainnut silta tai jopa useampia. Kohteeseen on liittynyt neljä silta-arkkua, jotka on purettu 1980-luvun kunnostuksissa jokeen ja osittain kosken reunoille. Paikalla on edelleen nähtävissä purkukasa (muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000032495), jossa on sekä luonnonkiviä että joitakin yksittäisiä muutokiviä.
Kuva: Tytti Räikkönen-Partanen, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Kuva: Espoonjoen kalastuspadon jäännökset (muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000001870).

Kuva: Riikka Tevali, Museovirasto

Kokemuksesta tiedetään, että uusia kohteita voi löytyä myös vahvasti rakennetuilta ja muokatuilta alueilta, eikä kaikki siis ole välttämättä tuhoutunut aikaisemmissa muokkauksissa. Esimerkiksi Espoonjoen rantapenkereen sortumasta paljastui vuonna 2015 mahdollisen historiallisen ajan kalastuspadon jäännökset sekä veneen kaaria. Vuonna 2016 puolestaan Keravanjoelta Kellokosken ruukin kulttuuriympäristöstä löytyi kalataloudellisissa kunnostuksissa vanhan padon hirsirakennetta.

4

Virtavesi-, kosteikko- ja ranta-alueiden kulttuuriperinnön inventointi- ja tutkimustilanne

Viime aikoina on herätty huomaamaan virtavesi-, kosteikko- ja ranta-alueiden kulttuuriperinnön monimuotoisuus, kiinnostavuus, uhanalaisuus ja tärkeys kulttuuriperinnön tutkimuksen, suojelun ja kokonaisuuden hahmottamisen kannalta. Tilanne kuvaa hyvin sitä, että myös käsityksemme kulttuuriperinnöstä on jatkuvassa muutoksessa ja uusia teemoja sekä tutkimustarpeita nousee esiin. Vesien kulttuuriperinnön ajankohtaisuus linkittyy voimakkaasti luontosektorin kunnostushankkeisiin.

Tarvitsemme lisää ajantasaista tietoa virtavesi-, kosteikko- ja ranta-alueiden kulttuuriperinnöstä vastaamaan kasvaneeseen kysyntään. Varhaisimmat virtavesien inventoinnit ovat keskittyneet yleensä esihistoriallisiin kohteisiin. Vähitellen mukaan ovat tulleet myös historiallisen ajan kohteet: aluksi myllyt ja sahat, myöhemmin myös muita kohteita. Ympäristöhallinto kartoitti aktiivisesti vesirakenteita 1980-90 - luvuilla, jolloin inventointeja tehtiin erityisesti Länsi-Suomesta. Kulttuuriperinnön inventointeja ovat tehneet muun muassa arkeologit ja vesitaloushankkeista vastanneet viranomaiset ja tietoja on kerätty viranomaisten raportteihin ja maakunnallisiin kulttuuriympäristöselvityksiin ja -ohjelmiin.

Kosteikoissa on tehty vain vähän arkeologisia tutkimuksia. Näistä merkittävimpiin kuuluvat tutkimukset Riihimäen Silmäkenevan ja Humppilan Järven suon kivikautisilla asuinpaikka-alueilla, Yli-Iin Purkajasuon ja Haapajärven Lamminojan kivikautisilla pyyntilaitteilla, Virolahden Uistesuon keskiaikaisella Suuren Rantatien suosillalla sekä Keuruun Suolahden Suojoen keskiaikaisten ommeltujen veneiden löytöpaikalla.

Kuva: Karhunpäälusikka (KM 21493:1) Humppilan Järvensuon kivi-/varhaismetallikautiselta järviasuinpaikalta. Kuva: Ritva Bäckman, Museovirasto.

Inventointien lisäksi kohteita on löytynyt vesilainsäädännön mahdollistamien vesitaloushankkeiden, kuten ruoppausten, ojitusten, järvenkuivatusten ja voimatalousrakentamisen yhteydessä.

Yhteenvedona voidaan todeta, että Suomessa ei vielä ole riittävästi järjestelmällisesti kerättyä tietoa virtavesi-, kosteikko- ja ranta-alueiden kulttuuriympäristöstä. Puutteita on tiedon määrässä ja laadussa sekä maantieteellisessä ja aiheittaisessa kattavuudessa. Käytettävissä ei ole riittävästi tietoa kohteiden sijainneista, laajuudesta, luonteesta, ajoituksesta ja säilyneisyydestä. Tietojen tulisi olla myös helposti saavutettavissa. Oleellista on myös se, että eri sektorit pystyvät käyttämään tietovarantoja tehokkaasti.

Kuva: Veneenvetomöljä (muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000030779) Suomussalmella. Kainuulle ja Pohjanmaalle tyypillisiä möljiä on alettu inventoida vasta viime vuosina. Kohde on suojeltu kaavoituksella. Kuva: Riikka Mustonen, Kainuun Museo.

Kuva: Savitaipaleen Rajalamminsuon kosteikkoarkeologiset kaivaukset. Kuva: Satu Koivisto, Helsingin yliopisto.

Puutteelliset tietovarannot vaikeuttavat alueiden ja kohteiden kulttuuri-historiallisen merkittävyyden arviointia että selvitys- ja suojelutarpeiden määrittämistä. Täten hankesuunnittelu edellyttää yleensä kulttuuriperinnön inventointia ennestään tuntemattomien kohteiden kartoittamiseksi. Usein juuri hankkeiden tuottaman inventointitiedon kautta saadaan lisää tietoa kulttuuriympäristörekistereihin.

Eri vuosikymmeninä virtavesi-, kosteikko- ja ranta- alueiden inventointimenetelmiä on kehitetty ja niitä kehitetään edelleen. Myös uusia aluevaltauksia tehdään ja esimerkiksi kosteikkojen tutkiminen arkeologian keinoin on vasta alkamassa Suomessa.

Kuva: Museoviraston sukeltavat arkeologit Minna Leino ja Päivi Pihlanjärvi tutkivat Kiteen Kesälahden Mäntyniemen kivikautisen asuinpaikan (muinaisjäänösrekisterin kohdenumero 1000003427) rantaa. Kuva: Päivi Kankkunen, Museovirasto.

Edellä kuvattujen alueiden kulttuuriperintö toimii historiallisen, kansatieteellisen ja arkeologisen tutkimuksen tieteellisenä lähdemateriaalina, jota ei ole saatavilla muualla.

Arkeologiset kohteet muodostavat tärkeän tutkimusaineiston myös ympäristön ja luonnonolojen muutoksen tutkimukselle. Tämän lähdemateriaalin arvoa lisää se, että kosteissa tai kokonaan sedimenttien tai veden alla olevissa ympäristössä jäännökset säilyvät yleensä erinomaisessa kunnossa.

5

Käytettävissä olevat tiedot

Museoviraston ylläpitää kaikille avointa ”Kulttuuriympäristön palveluikkuna” - sivustoa, josta löytyy tietoa rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön kohteista. Palveluikkuna tarjoaa mahdollisimman ajantasaista tietoa tunnetuista kohteista Suomen alueella ja aluevesillä. Palveluikkunan muinaisjäännösrekisteriin on merkitty ainoastaan tällä hetkellä tunnetut muinaisjäännös- ja kulttuuriperintökohteet. Joillakin maakuntamuseoilla on myös digitaalisesti käytettävissä olevia tietoaineistoja omilta toiminta-alueiltaan. Mitkään rekisterit eivät kuitenkaan anna kattavaa kuvaa valitun alueen kaikista kulttuuriperintökohteista.

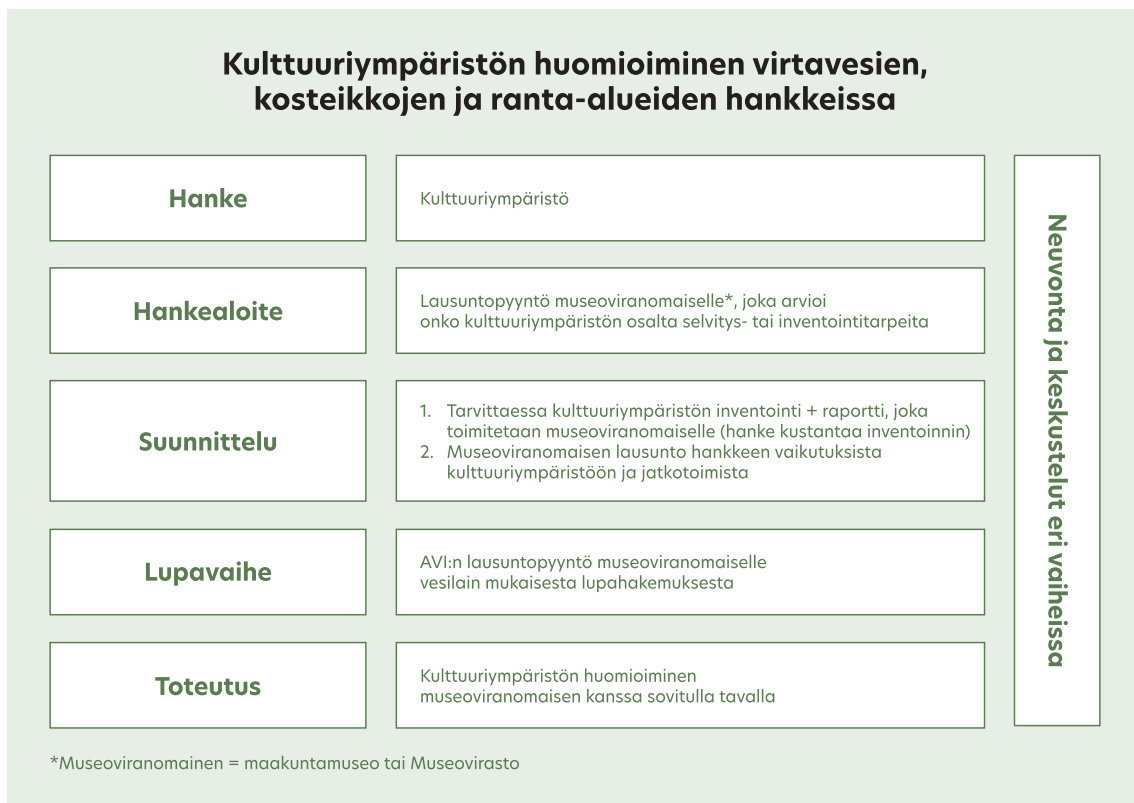
Inventointi- ja tutkimusraportteja löytyy sekä ”Kulttuuriympäristön palveluikkunasta” osoitteesta: www.kyppi.fi (kulttuuriympäristön tutkimusraportit) että Museoviraston asianhallintajärjestelmästä osoitteesta: asiat.museovirasto.fi, josta löytyy raportit vuodesta 2018 alkaen.

Museoviraston keväällä 2017 internetissä julkaisema Arkeologisen kulttuuriperinnön opas kertoo, mitä arkeologinen kulttuuriperintö tarkoittaa Suomessa ja millaisista kohdetyypeistä se koostuu. Oppaan keskeinen tarkoitus on kuvailla sitä miltä kohteet näyttävät maastossa. Lisäksi opas kertoo kohteiden historiasta ja taustasta. Opas on tehty Museoviraston ja arkeologikunnan yhteistyönä.

6

Kulttuuriympäristön huomioiminen hankkeissa

Suunniteltaessa virtavesi-, kosteikko- ja ranta-alueiden hankkeita on syytä selvittää hyvissä ajoin hankkeen mahdolliset vaikutukset eri aikakausien rakennusperintöön, rakenteisiin, arkeologiseen kulttuuriperintöön ja kulttuurimaisemaan. Näin hankkeisiin saadaan mukaan oikea-aikainen ja riittävä kulttuuriperinnön huomioimisen prosessi. Käytännössä tämä tarkoittaa lausunnon pyytämistä hankkeesta museoviranomaiselta (maakuntamuseo tai Museovirasto).

Kuva: Kulttuuriympäristön huomioimisen prosessikaavio. Museovirasto 2018.

Arvioitaessa hankkeen vaikutuksia kulttuuriympäristöön tarvitaan tietoa alueen tunnetuista eri-ikäisistä kohteista, alueen ihmistoiminnan historiasta, vesistön historiasta, alueen potentiaalisuudesta uusien löytöjen suhteen sekä alueen maa- ja vesialueisiin kohdistuneista suuremmista viime vuosikymmeninä tehdyistä muutoksista (esimerkiksi ruoppaukset ja ojitukset). Tarkastelun tulee olla kokonaisvaltaista huomioiden eri aikakausien erilaiset ilmiöt.

Jos tietoa kulttuuriympäristöstä ei ole riittävästi olemassa, hanke voi joutua teettämään omalla rahoituksellaan kulttuurihistoriallisen taustaselvityksen, jossa tarkastellaan yllä mainittuja asioita muun muassa historiallisista kartoista sekä arkisto- ja kirjallisuuslähteistä. Usein selvitykseen liittyy myös maastoinventointi, jonka avulla saadaan konkreettista tietoa alueella sijaitsevista kulttuuriperintökohteista. Selvityksen tulosten pohjalta voidaan helpommin sovittaa yhteen hankkeen tavoitteet ja kulttuuriperinnön vaalimisen tarpeet. Selvitykset ja inventoinnit tulee teettää hyvissä ajoin kulttuuriperinnön ammattilaisilla ennen hankkeen toteuttamista.

Joskus voi olla tarkoituksenmukaista tehdä inventoinnin sijasta arkeologinen valvonta. Tällöin arkeologi on paikalla hanketta toteutettaessa. Valvonta on perusteltua silloin, kun voidaan olettaa, että arkeologisia jäännöksiä on hautautunut sedimentteihin eikä niitä voida inventoimalla havaita.

Selvitysten ja inventointien lisäksi tarvitaan tietoa hankkeen erilaisista toimenpiteistä maastossa (hankesuunnitelma) ja arviointia eri vaihtoehtojen vaikutuksista. Mahdollisia kulttuuriperintöön haitallisesti vaikuttavia toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi patojen poistaminen, ruoppaukset, läjitykset, kiviaineksen lisääminen, ojitukset, kaivamiset, rantakasvillisuuden poisto ja uusien rakenteiden lisääminen.

Vasta kulttuuriympäristön ja hankkeen maastotoimenpiteiden muodostaman kokonaisuuden hahmottamisen jälkeen on mahdollista arvioida hankkeen todellisia vaikutuksia kulttuuriympäristöön. Hankkeen vaikutusten arvioinnin tekee museoviranomainen hankeasiakirjojen ja kulttuuriympäristötietojen perusteella. Museoviranomainen kirjoittaa arvioinnista hankkeelle lausunnon. Hankevastaavan tulee huolehtia siitä, että tämä lausunto saatetaan myös maastossa työskentelevien eri tahojen tietoon.

7

Selvityksen/ inventoinnin tilaaminen

Selvityksiä/inventointeja tekevät usein yksityiset konsultit, jotka ovat erikoistuneet kulttuuriympäristön selvityksiin.

Inventointityön tarjouksia voi pyytää esimerkiksi Museoviraston verkkosivuille ilmoittautuneilta yrityksiltä tai muilta yrityksiltä, joilla on sopiva pätevyys. Yritykset ovat yleensä erikoistuneet tekemään rakennetun kulttuuriympäristön, maassa sijaitsevan arkeologisen kulttuuriperinnön tai vedenalaisen kulttuuriperinnön selvityksiä.

Kuva: Kuhmon Kuurtajankosken möljä (muinaisjäännösrekisterin kohdenumero 1000033134) kuvattuna pohjoiseen. Matalalla vedellä hirsikehikon jäänteet ovat näkyvillä. Korkealla vedellä niitä ei voi havaita, mikä vaikeuttaa tai tekee jopa mahdottomaksi kohteen tulkinnan ja täten myös huomioimisen hankkeissa. Kuva: Marika Kieleväinen, Kainuun Museo.

Kulttuuriympäristön selvitykseen/inventointiin sisältyvät myös jälkityöt ja inventointiraportin kirjoittaminen. Raportista tulisi ilmetä mahdollinen tarve täydentäville kartoituksille tai tutkimuksille.

Tarjouspyyntöön liitetään kartta hankealueesta ja tieto hankkeeseen kuuluvista toimenpiteistä. Yleensä on myös hyödyllistä laittaa museoviranomaisen lausunto liitteeksi tarjouspyyntöön. Tarjouspyyntö on syytä lähettää hyvissä ajoin, jotta inventointityö voidaan suorittaa maastotöiden kannalta suotuisana vuodenaikana. Tämä takaa parhaiten kenttäinventoinnin onnistumisen ja luotettavat tulokset.

Kuva: Joensuun Pekkalan sillan läheltä paljastui poikkeuksellisen matalan veden aikana ennestään tuntemattomia kohteita ja irtolöytöjä. Kuva: Museovirasto/Koekaivausryhmä 2018.

Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuohjeesta löytyy muun muassa hyödyllistä tietoa arkeologisen inventoinnin kenttätöistä, periaatteista ja tavoitteista.

8

Museoviraston ja maakuntamuseoiden rooli

Kulttuuriperintöön liittyvistä lausunnoista (rakennettu kulttuuriympäristö, maalla sijaitseva arkeologinen kulttuuriperintö ja maisema-asiat) vastaavat Museoviraston ja maakuntamuseoiden välisten yhteistyösopimusten mukaisesti joko maakuntamuseot tai Museovirasto

Vedenalaisen kulttuuriperinnön osalta Museovirasto on ainoa suojeluviranomainen Suomen sisä- ja aluevesillä. Erilaiset vedenalaiseen kulttuuriperintöön liittyvät toimenpiteet, lupa-asiat ja vaikutusten arvioinnit edellyttävät Museoviraston lausuntoa.

Kulttuuriympäristön suojelun säädöspohja

Tärkeimpiä lakeja kulttuuriympäristön suojelussa ja sen huomioimisessa hankkeissa ovat muinaismuistolaki (295/1963), maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999), laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010), vesilaki (587/2011) ja laki ympäristövaikutusten arvioinnista (252/2017).

Maankäytön suunnittelua ohjaavat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamia kulttuuriympäristön inventointeja ovat valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY 2009) ja valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (1995).

Kulttuuriympäristöä koskevia kansainvälisiä sopimuksia on useita. Näitä ovat muun muassa Suomen ratifioimat UNESCO:n yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta eli maailmanperintösopimus (SopS 19/1987), UNESCO:n yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemista aseellisen selkkauksen sattuessa eli Haagin sopimus (Sops 93/1994) sekä UNESCO:n yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta (SopS 47/2013).

Euroopan neuvoston kulttuuriperintöön liittyviä sopimuksia ovat Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus eli Granadan sopimus (SopS 10/1992), Eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta eli Maltan sopimus (SopS 26/1995), Eurooppalainen maisemayleissopimus eli Firenzen sopimus (SopS 14/2006) ja Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä eli Faron sopimus (SopS 50/2018).

Linkkejä:

Kulttuuriympäristön palveluikkuna- sivusto;

www.kyppi.fi

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas:

<http://akp.nba.fi/>

asiat.museovirasto.fi

Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuohje:

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/laatuohje-2016.pdf>

Museoviraston ja maakuntamuseoiden väliset sopimukset:

<https://www.museovirasto.fi/fi/>

[search?q=sopimukset+maakuntamuseoiden+kanssa](https://www.museovirasto.fi/fi/?search?q=sopimukset+maakuntamuseoiden+kanssa)

Kulttuurihistoriallisten selvitysten/inventointien tilaaminen:

<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/>

**[arkeloginen-kulttuuriperinto/arkelogisen-kulttuuriperinnon-tutkimus/
arkelogisten-kenttatoiden-tilaaminen](https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeloginen-kulttuuriperinto/arkelogisen-kulttuuriperinnon-tutkimus/arkelogisten-kenttatoiden-tilaaminen)**

Kulturmiljöer vid vattendrag:

<http://www.raa.se/2016/06/okad-hansyn-till-kulturmiljoer-vid-vattendrag/>

museovirasto.fi